

Thick or thin notion of reconciliation? ICTY:s arbete för försoning i Bosnien-Hercegovina

Abstract

Uppsatsen är en kvalitativ, värderande fallstudie som syftar till att utvärdera *International Criminal Tribunal of the former Yugoslavias* arbete och försoningsprocessen i Bosnien-Hercegovina. Efter ett krig fyllt av illdåd och folkmord blev det upp till tribunalen ICTY att försöka få de tre etniska parterna att nå försoning genom legal rättvisa. Men vägen till försoning i Bosnien-Hercegovina är svår och kantades av in- och utgruppsdynamiker och kollektiv skuld som försvårar processen.

Under uppsatsens arbete har vi utarbetat en måttstock för vad en lyckad försoningsprocess är utifrån teorierna om thick och thin notion of reconciliation. Resultatet av uppsatsen blev att ICTY:s arbete lagt en bra grund för försoningsarbetet i Bosnien-Hercegovina, men att det fortfarande finns mycket kvar att göra. Uppsatsens resultat är att ICTY har nått en thin notion of reconciliation, men att man har en bra bit kvar till en thick notion, vilken vi anser eftersträvansvärd.

Nyckelord: Bosnien-Hercegovina, ICTY, försoningsprocess, legal rättvisa, kollektiv skuld

Antal tecken: 46 556 tkn

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Problemformulering, avgränsningar och syfte	4
1.2 Metod	5
2. Teoretiskt material	6
2.1 Försoning	6
2.1.1 Thin and thick notion of reconciliation	6
2.1.2 Tribunaler	7
2.2 Nationalism och identiteter	8
3. Empiri	9
3.1 Kriget i Bosnien-Hercegovina	9
3.2 ICTY	10
4. ICTY och försoningsprocessen i Bosnien-Hercegovina	11
4.1 Brott och dömda	11
4.2 ICTY och vittnena	12
4.3 Relationen mellan ICTY och de etniska grupperna	13
5. Analys	14
5.1 Varför är försoningsprocessen i B-H så komplicerad?	14
5.2 Brott, dömda och ICTY	15
5.3 ICTY och vittnena	16
5.4 Relationen mellan ICTY och de etniska grupperna	17
5.5 ICTY	18
6. Slutsats	19
7. Referenser	23
7.1 Böcker	23
7.2 Tidskrifter	23
7.3 Elektroniska hemsidor	23

1. Inledning

Kriget i Bosnien-Hercegovina (B-H) var ett krig där hundratals hemiska krigsbrott ägde rum, folkmord genomfördes och andra brott mot mänskligheten förekom. Kriget var uppdelat mellan tre etniska parter där ingen kan ses som oskyldig i sammanhanget. Problemet att efter en avslutad konflikt nå en försoning mellan parterna är stort, men det blir kanske än värre när kriget dessutom kantats av så många förfärliga illdåd som i B-H. Försoningsprocessen är en väldigt delad väg och man kan välja många olika metoder för att nå försoning. En av dessa är att använda sig av legal rättvisa och tribunaler, en väg som använts i B-H. Denna tribunal heter ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia), och har varit verksam sedan 1993. Vi kommer nu granska ICTY:s arbete i försoningsprocessen i B-H.

1.1 Problemformulering, avgränsningar och syfte

Fredsprocesser är ett väldigt stort ämne och det finns en mängd olika teorier om hur de ska gå tillväga och utformas. Gällande teorier om försoningsprocesser menar Marita Eastmond att det finns två olika teorier som ligger till grund. Eastmond kallar dessa teorier för ”thick notion of reconciliation” samt ”thin notion of reconciliation” (Eastmond, 2010:5). Thin notion är en försoningsprocess som baseras på avsaknad av våld samt som främst handlar om att göra upp orsakerna till konflikten (*ibid.*). Efter en avslutad thin-process har parterna mest accepterat en gemensam samlevnad (*ibid.*). Thick notion of reconciliation är den andra teorin och kan beskrivas som den djupa försoningsprocessen, där man går på djupet med varför konflikten uppstod och är en process där man verkligen ser till att parterna försonas, istället för att bara acceptera varandra (*ibid.*).

Vår empiri som vi kommer granska är försoningsprocessen i Bosnien-Hercegovina, och detta kommer vara vår utgångspunkt i uppsatsen. I vårt sökande efter empiriskt material har vi funnit mest material om tribunalen ICTY, som upprättades av FN för att döma de krigsbrott som ägt rum. Vi inser givetvis att en försoningsprocess är mycket större än den försoning som kommer genom domstolar och legal rättvisa, men vi har gjort en medveten avgränsning här eftersom att vi känner att mest tyngd faktiskt har lagts vid ICTY och legal försoning i B-H. I och med denna avgränsning väljer vi bort andra

försoningsmedel som kan ha använts i processen som t.ex. sanningskommissioner, officiell minnesförlust och hämnd, men som man inte lagt lika stor vikt vid. Utifrån vår avgränsning har vi skapat en frågeställning som vi hoppas kunna besvara i vår uppsats. Vi är nyfikna på om ICTY är en del av thick-process eller thin-process, men det vi främst vill svara på är vår frågeställning som lyder: *Hur har ICTY arbetat för att få fram försoning? Har deras arbete de facto bidragit till försoning? Och på vilket sätt kan domstolar i försoningsprocesser utformas för att bättre bidra till försoning mellan konfliktens parter?*

När det gäller vår forsknings inom- och utomvetenskapliga relevans anser vi att dessa är tydliga. Den inomvetenskapliga relevansen handlar om på vilket sätt man bäst bör försöka nå försoning; är det genom legal rättvisa som i vårt fall eller kanske genom sanningskommissioner eller något annat försoningsmedel? Genom att göra en värderande fallstudie av ett fall där man använt domstolar som största medel för att nå försoning kan detta bringa inomvetenskapliga upptäckter om försoningsområdet som ett generellt fenomen. Men även den utomvetenskapliga relevansen är tydlig. En fallstudie om B-H och dess försoningsprocess kan bidra till förståelse för situationen i landet, vilket är målet med att nå en utomvetenskaplig relevans. Genom att svara på följdfrågan på vilket sätt domstolar i försoningsprocesser kan utformas för att bättre bidra till försoning mellan konfliktens parter kommer vi även säga något om rättegångar och försoning i allmänhet.

Syftet med denna uppsats är först och främst att få en fördjupad förståelse för ICTY och det arbete de har gjort för att nå försoning mellan parterna efter kriget i B-H. Vår uppsats kommer att ha ett värderande syfte där vi utifrån empiri och teori kommer att utvärdera vad ICTY faktiskt har gjort; vad som blev bra, mindre bra och ge förslag på förbättringar för att försoningsprocessen skulle bli mer lyckad utifrån den måttstock vi väljer. Men i slutändan måste vi värdera varför eller varför inte ICTY:s arbete ledde till försoning utifrån vår empiri. Samtidigt kommer vi att utreda huruvida ICTY, och tribunaler i allmänhet, är en del av en thick-process eller en thin-process.

1.2 Metod

För att besvara vår frågeställning kommer vi att göra en teorianvändande

kvalitativ fallstudie över försoningsprocessen och framförallt ICTY i B-H, utifrån sekundär material. Man skulle ha kunnat göra en komparativ studie där man hade jämfört olika tribunaler och deras bidrag till försoningsprocesser. Men i och med b-uppsatsens begränsade utrymme beslutade vi oss för att endast fokusera på ett fall för att kunna fördjupa oss i den specifika tribunalen arbete för försoning.

Vår frågeställning är av ett värderande slag. Värderande frågor färgas av forskarens egna värderingar, vilket leder till att det är upp till oss att lägga fram bra anledningar till varför vår slutsats är rimligare än andra (Teorell *et al*, 2007:29). Vi kommer att nå en slutsats, och motivera denna, genom att granska diverse artiklar om ICTY. Genom detta kommer vi att få reda på vad ICTY har gjort och vilken betydelse detta haft för försoningsprocessen i B-H. Normativa frågeställningar har ofta en nära kontakt med empiriska problem (Teorell *et al*, 2007:30). Den här kontakten blir extra tydlig när man forskar för att få fram ett förslag på *vad som borde göras (ibid.)*. Eftersom att vi ska värdera ICTY:s arbete måste vi ha en måttstock för vad en lyckad försoningsprocess innebär. Den information som vi tar fram om ICTY kommer vi att analysera genom att mäta det mot den måttstock som vi tidigare skapat. Genom det här knyter vi an empiri med teori. Eftersom att vi kommer att ta ställning till hur väl försoningsprocessen har fungerat så kommer vår analys att ha tydliga normativa inslag.

2. Teoretiskt material

2.1 Försoning

Försoning är det mest åtråvärda målet inom konfliktlösning. Man når försoning genom en rad olika vägar. Vägen man väljer kan bero på internationella påtryckningar, kulturella skillnader och nationell politik. Exempel på olika vägar till försoning är den politiska vägen genom officiell minnesförlust, den kulturella försoningsvägen ritual healing samt den legala vägen genom tribunaler (Ramsbotham *et al*, 2005:237).

2.1.1 Thin and thick notion of reconciliation

Försoningsprocesser är som tidigare nämnt ett brett område och det finns flertalet olika teorier om hur man bäst når försoning och vad försoning faktiskt

innebär. Marita Eastmond (2010) presenterar i sin artikel vad hon anser att försoning är. Hon presenterar i sin artikel en tanke om att försoning härstammar utifrån två olika teorier; ”thick notion of reconciliation” och ”thin notion of reconciliation” (Eastmond, 2010:5). Thick-process syftar till att mer grundläggande utvärdera de relationer som ska återställas innan själva återställandet sker (*ibid.*). Ett av de huvudsakliga målen med thick-process är att man ska enas om att man har ett gemensamt förflutet men samtidigt acceptera att man har en gemensam framtid (*ibid.*). Man kan därför beskriva denna version av försoning som en mer djup process där man dels reder ut varför och hur konflikten uppstod, men även en process där man säkerställer att parterna försonas med varandra på riktigt (*ibid.*). Thin notion of reconciliation är istället, som namnet antyder, en smalare väg till försoning. Thin-processen kan ses som en mer fragmenterad process istället för den linjära rörelse mot försoning som man söker att nå (Eastmond, 2010:5). Detta tillvägagångssätt att nå försoning handlar främst om att det ska finnas en avsaknad av våld men även att man försöker göra upp orsakerna till konflikten (*ibid.*). Det som sker efter en avslutad thin-process är att man lyckats få parterna att på något sätt acceptera en gemensam samlevnad (*ibid.*). Ett centralt medel för att nå försoning utifrån denna måttstock handlar om juridiskt ansvar för de som begått brott (*ibid.*). Utifrån dessa två måttstockar kommer i att bedöma huruvida man lyckats med försoning och främst vilken sorts försoning, thick eller thin, som man åstadkommit i B-H med hjälp av ICTY.

2.1.2 Tribunaler

Som vi tidigare berättat kommer vi fokusera på tribunalen ICTY och det vi kommer att göra är att granska hur den legala vägen till försoning, genom tribunaler, fungerar.

Grundtanken bakom tribunaler handlar om att du inte kan skapa fred utan att skipa rättvisa (Meernik, 2005:272). Tanken är att om ett land har en fundamental och lämplig nivå av rättvisa och jämställdhet så kommer försoningen att falla på plats enklare (*ibid.*). Tribunaler har två olika betydelser för försoningen. Dels handlar det om att återupprätta lag och ordning i ett konfliktområde men samtidigt att ge krigets offer bekräftelse för de illdåd som begåtts mot dem (Ramsbotham *et al.*, 2005:241). Tribunaler har en hel del olika funktioner som kan vara kortsiktliga/långsiktliga och avsiktliga/oavsiktliga (Meernik, 2005:275). Tribunaler

som upprättas när en konflikt fortfarande pågår uppfyller två olika funktioner; en avsiktlig och en oavsiktlig. Den avsiktliga funktionen är att de personer som begått krigsbrott förhindras att göra det igen p.g.a. att de arresteras (*ibid.*). Den oavsiktliga funktionen är att andra personer avskräcks från att begå krigsbrott (*ibid.*).

För offren blir tribunalerna ett forum där sanningen kan komma fram genom vittnesmålen av alla inblandade (*ibid.*). Genom detta kan offren komma till försoning eftersom rättvisa skipas. Dessutom skapar rättsliga institutioner en miljö som främjar användandet av lag och rätt, istället för att använda våld i konflikter (*ibid.*). Tribunaler är ett relativt nytt fenomen när det kommer till försoningsprocesser, vilket lett till en situation där det är svårt att utvärdera huruvida de fungerar eller inte (Meernik, 2005:276).

2.2 Nationalism och identiteter

Nationalism är ett väldigt komplext begrepp att definiera. Sandra Joireman (2003) menar att nationalism egentligen är ”politicized ethnicity”, alltså att det är en etnisk grupp med en politisk agenda (Joireman, 2003:12). Denna definition passar väl in på den nationalism som pågick i forna Jugoslavien både innan och under kriget i B-H. När befolkningsgruppen ”bosnienmuslimer först påträffades i B-H introducerades man som en etnisk politisk grupp (Joireman, 2003:92). Att man valde att kalla bosnienmuslimerna för en etnisk *politisk* grupp visar på att man hade en tydlig politisk agenda med idéer och visioner om vad som borde förändras i landet (*ibid.*).

När det finns flera olika etniska politiska grupper i ett land så tenderar det ofta att bli problem med in- och utgrupper. En ingrupp är den grupp man själv, psykologiskt, identifierar sig med (Joireman, 2003:6). Utgruppen är då alltså den grupp av människor som du absolut inte kan tänka dig att identifiera dig med (*ibid.*). I B-H:s fall kan ens ingrupp vara bosnienmuslimerna, varpå utgruppen automatiskt blir serberna eller kroaterna. Problemet med dessa psykologiska in- och utgrupper är att man tilldelar de olika grupperna speciella egenskaper, vilket leder till konflikter mellan grupperna (Joireman, 2003:22). Ens ingrupp ser man ofta själv som den grupp med positiva egenskaper, medan utgruppen är den grupp av människor som besitter negativa egenskaper (*ibid.*). Problematiken med tillskrivandet av olika egenskaper är att man ser sin egen ingrupp som överlägsen den andra, vilket leder till att man ser ner på de som tillhör utgruppen (Joireman,

2003:62). Man ser då t.ex. sin egen ingrupp som den lojala och kloka, vilket rättfärdigar deras beteende mot utgruppen p.g.a. att man anser sig överlägsen utgruppen (*ibid.*).

3. Empiri

3.1 Kriget i Bosnien-Hercegovina

Kriget i B-H pågick från den 6 april 1992 till den 12 oktober 1995 (Kaldor, 2000:41). Året innan krigets utbrott var B-H etniskt splittrat mellan tre stora etniska grupper: kroater (17,2%), serber (31,4%) och bosnienmuslimer (43,7%) (Kaldor, 2000:42). Kriget startade 5 april efter att en ung demonstrant skjutits ihjäl av serbiska krypskyttar i Sarajevo (Kaldor, 2000:54). Dagen efter erkändes B-H som självständigt av det internationella samfundet, men kriget var redan igång (*ibid.*). Målet med kriget var för bosnienserberna och bosnienkroaterna att skapa etnisk homogena territorier (Kaldor, 2000:43). Dessa homogena territorier som skulle dela B-H i en kroatisk en serbisk del, som sedan skulle ingå i deras respektive länder (*ibid.*).

Under kriget fanns det flera interneringsläger som drevs av alla etniska grupper (Kaldor, 2000:63). Exempel på interneringsläger var Konjic, Prijedor och Srebrenica. Staden Konjic belägrades först av bosnienserberna men efter ett framgångsrikt fälttåg från bosnienmuslimerna och bosnienkroaterna hävdades belägringen (ICTY 6.). Efter upphävningen fördes serbiska män, kvinnor och barn till en gammal militäranläggning i en närliggande by där de fängslades (*ibid.*). Under de få månader fångarna var på den gamla militäranläggningen blev flertalet av dem mördade, torterade, sexuellt utnyttjade, misshandlade och utsatta för inhuman behandling (*ibid.*).

I Prijedor tog serbiska styrkor kontroll över kommunen och började systematiskt eliminera bosnienmuslimer, bosnienkroater och andra icke-serber från viktiga positioner (ICTY 7.) Därefter skickades tusentals icke-serber till interneringslägren Omarska, Keraterm och Tronopolje (*ibid.*). Dessa fångar blev utsatta för misshandel, våldtäkt, sexuella övergrepp, tortyr, avrättningar och psykologisk misshandel (*ibid.*). Sida vid sida med dessa interneringsläger blev muslimer regelbundet avrättade runt om i kommunen (*ibid.*).

Av alla våldsbrott som skedde i B-H är massakern vid Srebrenica kanske den mest kända. Srebrenica skyddades av FN men serbiska styrkor lyckades ta över staden

(ICTY 3.). Därefter mördades över 7 000 män och pojkar av den bosnienserbiska armen och polisen, och kvinnor och barn blev förvisade från sina hem (*ibid.*). Dessa tre illdåd är ett tydligt bevis på hur hemskt kriget i B-H var och visar tydligt på att försoningsprocessen skulle bli komplicerad.

3.2 ICTY

ICTY upprättades av FN 1993 för att döma brott begångna under kriget i forna Jugoslavien. De första stegen för etablerandet av tribunalen togs 1992 av George H. W. Bush och hans administration (Hoare, 2010:201). Tribunalen etablerades främst p.g.a. omvärldens respons på grymma krigsbrott som skedde i B-H (ICTY 4). Till slut var den negativa responsen mot vad som skedde på Balkan för stor, vilket tvingade FN:s säkerhetsråd att agera (*ibid.*). Det huvudsakliga målet med ICTY var att åtala de individer som var ansvariga för fruktansvärda brott som mord, tortyr, våldtäkt o.s.v. (*ibid.*). Genom att åtala förövare syftar ICTY till att avskräcka folk från framtida brott samtidigt som man skulle ge rättvisa åt tusentals offer och deras familjer, och på så sätt nå en hållbar försoning i forna Jugoslavien (*ibid.*). I samband med kriget i forna Jugoslavien började FN att diskutera alternativa vägar för att nå rättvisa på diverse platser i världen där krigsbrott hade begåtts (Eastmond, 2010:7). Meningen var att man genom upprättandet av tribunaler skulle nå försoning genom legal rättvisa (*ibid.*). Men när man skulle formulera ICTY:s mandat valde man att de endast skulle handla om att åtala krigsförbrytare och att återupprätta fred och säkerhet (*ibid.*). Det man då gjorde var att gå ifrån de riktlinjer FN hade satt om att tribunalerna skulle upprättas för att nå försoning. ICTY:s mandat var således inte kopplade till ett större projekt för återuppbyggandet av sociala relationer och på så vis försoningen (Eastmond, 2010:7).

När det gäller faktumet att man valde att inte inkludera försoning som ett av ICTY:s mål har man skapat två sidor som tycker olika om huruvida detta påverkat dagens situation i B-H. Vissa menar att även om målet med upprättandet inte var försoning kommer tribunalen ändå att bidra till detta (Hoare, 2010:202). Man argumenterar för att man genom att åtala och döma krigsförbrytare tar bort den kollektiva skulden för den forna jugoslaviska befolkningen, vilket i sin tur skapar försoning mellan parterna (*ibid.*). Resonemanget lyder alltså att man genom att döma individer skapar försoning mellan etniska grupper p.g.a. att man vet vem som anses skyldig för brott och på så vis inte beskyller hela befolkningar. Men, det finns som sagt de som menar att exkluderandet av försoning i målen har lett till att man faktiskt

inte nått någon försoning över huvud taget. Dessa menar att man genom att endast döma krigsförbrytare bidrar till en situation där befolkningen fortsätter att se sig själva som offer och övergår till att räkna hur många av ”ens eget folk” som blivit dömda (Hoare, 2010:203). Man menar att detta leder till en situation där man inte kommer att kunna försonas p.g.a. ICTY:s arbete där man dömer och åttalar (*ibid.*). Så genom ICTY:s existens så fungerar tribunalen nästan som ett hinder för försoning i landet, enligt dessa. ICTY har satt upp vissa tidsbegränsningar för att på så sätt kunna veta när man ungefär kommer att vara klara med sitt arbete (ICTY 4.). I november 2010 ansåg man att man endast har tio rättegångar kvar att genomföra (*ibid.*). Man beräknar att alla rättegångar bör vara klara och genomförda 2014, även om man misstänker att förseningar kommer att ske som kommer att leda till att tribunalen kommer att vara verksam längre än planerat (*ibid.*). Därför återstår det helt enkelt att se hur länge ICTY kommer att vara verksam som tribunal och huruvida man lyckas uppfylla sina mål och mandat.

4. ICTY och försoningsprocessen i Bosnien-Hercegovina

Från början hade ICTY tre uttalade mål med sitt arbete. Dessa var att avskräcka framtida våldsbrott, skipa rättvisa och bidra till återskapandet och upprätthållandet av freden (Clark, 2009:123). Det är säkerhetsrådsresolution 827, den resolution som beskriver ICTY:s mandat, som har skrivit upp ICTY:s mål. Anledningen till att det inte står att ICTY ska arbeta för försoning kan ha att göra med att ICTY skapades under en pågående konflikt (Clark, 2009:132). Andra tribunaler, som ICTR i Rwanda, har som skrivet mål att verka för försoning (*ibid.*). Denna domstol upprättades efter kriget i Rwanda och att ICTY inte har försoning som skrivet mål kan bero på att ICTY upprättades under en pågående konflikt (*ibid.*). Det är först på senare tid som ICTY börjat fokusera sig på att vara en del av försoningsprocessen i B-H. John Hocking, ICTY:s biträdande justitiesekreterare, säger att han tror att ”[ICTY:s] arbete, per definition, stöttar försoningen” (Clark, 2009:133).

4.1 Brott och dömda

Målet med upprättandet av ICTY var att man skulle få stopp på våldsspiralen genom att plocka bort stora ledare från krigets arena (Meernik, 2005:272). Dessutom skulle domarna mot dessa stora ledare avskräcka andra från att begå brott

(*ibid.*). Det är väldigt svårt att veta om ICTY bidragit till att få stopp på våldsspiralen eftersom det är svårt att veta om det är någon som har tänkt göra ett brott men avstått p.g.a. rädslan att bli dömd i efterhand. Det har dock skett våldsbrott efter ICTY:s upprättande. Det största som har hänt är troligen massakern i Srebrenica där den bosnienserbiska armén planerade och genomförde en plan där 7 000 män dödades och ett okänt antal kvinnor och barn blev fördrivna (ICTY 3).

Man har under årens gång lyckats med att döma flertalet personer ansvariga för grova brott mot mänskligheten. I de fall vi tidigare tagit upp (Konjic, Prijedor och Srebrenica) har flera ansvariga för brotten blivit dömda med hårda fängelsestraff och dessa processer kan ses som lyckade (ICTY 3, 6, 7). ICTY menar att reaktionerna som domarna får från befolkningen är ett bevis på behovet av rättvisa i efterkrigssamhällen (*ibid.*). Genom att man lyckas döma ansvariga förstärks stödet för tribunalen från befolkningen, vilket höjer legitimiteten för den legala rättvisan som ett försoningsmedel. Genom att man åtar sig och dömer krigsförbrytare bidrar man till att ta bort den kollektiva skulden för de etniska grupperna, vilket bidrar till att skapa försoning mellan parterna (Hoare, 2010:202). Den viktigaste domen, och ett stort steg för försoningen i B-H, är domen mot Vujadin Popovic och Ljubisa Beara. De dömdes till livstidsfängelse för folkmord efter massakern i Srebrenica, vilket bidrog till att offren kunde försonas med det som skett.

4.2 ICTY och vittnena

ICTY arbetar hårt med att skapa en nära kontakt och dialog med samhällen i B-H (ICTY 1.) Varje år arrangerar ICTY hundratals offentliga sammankomster och besök mellan tribunalen i Haag och områdena som tidigare tillhörde Jugoslavien (*ibid.*). De har en speciell grupp, ICTY Outreach Programme, som organiserar och deltar i konferenser och seminarier runt om i forna Jugoslavien (*ibid.*). Dessa arrangemang är dels riktade mot grupper som ej drabbats av konflikten som studenter och journalister från hela världen, men främst riktas fokuset på de vittnesgrupper och lokala samhällen som på ett eller annat sätt drabbats av konflikten (*ibid.*). På det här sättet får ICTY en möjlighet att informera de som drabbats om tribunalens arbete (*ibid.*). ICTY har också ett speciellt vittnesprogram som heter Victims and Witnesses Section (VWS) (ICTY 2.). VWS hjälper till och stöttar och skyddar alla vittnen oavsett om de är kallade av åklagar- eller försvarssidan (*ibid.*). Detta neutrala organ arbetar för att vittnena ska transporteras

till Haag, få psykologiskt stöd och beskydd så att deras vittnesmål blir en bra upplevelse (*ibid.*). Men detta organ har fått viss kritik för att inte fungera som fullständigt stöd för vittnena (Clark, 2009:129). Dels är det så är rättegångarna är långdragna processer som tar tid och många vittnen tvingas vittna ett flertal gånger (*ibid.*). Detta gör att vittnena kan bli utbrända och trötta och här ger VWS inget stöd (*ibid.*). Ett annat bevis på VWS misslyckande är kommunikationen mellan vittne och tribunalen. ICTY Outreach Programme arbetar med att skapa en dialog mellan tribunalen och de drabbade vittnena så att de ska kunna förstå effekterna av ICTY:s prövningar och domar (ICTY 1.) Men de intervjuer som Janine Natalya Clark gjorde med 65 manliga och kvinnliga vittnen av olika etniciteter från hela B-H visar att många har svårt att förstå ICTY:s domar (Clark, 2009:129). En av de intervjuade, vars föräldrar dog vid massakern vid Ahmići sa; ”[ICTY] friade Vlatko Kupreškić och han var säkerligen skyldig” (*ibid.*). Detta kan ses som ett misslyckande av VWS, vittnesprogrammet, som har ett stort ansvar i att förklara och berätta för vittnena varför domen blev som den blev (*ibid.*). Utifrån Clarks intervjuer framkommer det också att en del vittnen känner sig ensamma efter att de vittnat (Clark, 2009:130). Samtidigt är det viktigt att förstå att majoriteten av dessa bekymmer som VWS har bygger på att VWS inte har speciellt mycket resurser att arbeta med (Clark, 2009:129).

4.3 Relationen mellan ICTY och de etniska grupperna

ICTY har misslyckats när det kommer till att skapa ett förtroende mellan rättsväsendet och de olika etniska grupperna (Clark, 2009:131). Främst är det serberna som har svårt för ICTY och hävdar att domstolen är partisk (Meernik, 2005:277). Serberna hävdar att majoriteten av de som är kvarhållna av ICTY är serber och att de ofta framställs som de hemska förövarna i kriget (*ibid.*) En del serber hävdar att detta är ett tydligt bevis på att ICTY styrs av andra stormakter som USA, England och Frankrike som anser att serberna är dem som gjort de värsta sakerna i kriget (*ibid.*). Serberna menar också att ICTY är orättvisa eftersom de dömer efter den etnicitet som förövaren har (Clark, 2009:131).

Ett stort problem som ICTY har är relationen till vittnena efter en rättegång. På sin hemsida menar ICTY att reaktionerna som domarna får är ett bevis på att deras domar har betydelse för försoningen (ICTY 3.). Men den problematik som uppstår är det faktum att personers åsikter kan skilja sig från ICTY (Clark, 2009:129). Det

är extremt svårt för ICTY att tillfredsställa alla vittnen (Clark, 2009:130). För vittnen, personer som drabbats av våldsbrott på ett eller annat sätt, är det svårt att acceptera att en anklagad blir friad eller får lågt straff. I grund och botten handlar detta om att rättegångar handlar om den anklagade och inte om att drabbade skall försonas (Clark, 2009:129).

5. Analys

5.1 Varför är försoningsprocessen i B-H så komplicerad?

För att återkoppla till Sandra Joireman (2003) och hennes teori om nationalism och politisk identitet kan man tydligt se att detta varit ett återkommande problem i både konflikten och försoningsprocessen i B-H. Joireman definierar en nationalistisk grupp som en etnisk grupp med en politisk agenda (Joireman, 2003:12). Befolkningsgruppen bosnienmuslimer benämndes som en etnisk *politisk* grupp, vilket tydligt visar på att gruppen hade en politisk agenda (Joireman, 2003:92) och att problematiken är aktuell i vårt specifika fall. Det är någorlunda känt att nationalism på ett eller annat sätt spelade en roll under kriget mellan de etniska grupperna och detta kan då kanske bero på just detta; att varje enskild etnisk, politisk grupp hade en agenda som försvårade freden p.g.a. att man inte kunde komma överens. Flertalet av de etniska gruppernas agendor var sådana som inte gick att genomföra om de två andra etniska grupperna fortsatte att figurera i landet, vilket ledde till mål om uteslutandet/förgörandet av de andra grupperna. Allt detta spär på en konflikt genom att skapa tydliga in- och utgruppsproblematiker, vilka är kända för att försvåra försoning. Problemet med de etniska gruppernas uttalade agendor om ett liv som innebär uteslutandet av en annan etnisk grupp är påtagliga även idag. Det är fortfarande så att serberna uttalat är emot B-H:s fortsatta existens (Hoare, 2010:200). Detta visar tydligt på hur nationalism och politisk identitet, utifrån Joiremans definition, försvårat försoningsprocessen i B-H. Genom att en etnisk grupp uttalat är emot en annan grups fortsatta existens förhindrar försoning, återuppbyggnad av sociala strukturer och social integration mellan människor i B-H. Att de olika etniska grupperna i B-H tydligt hyser agg mot varandra försvårar arbetet för försoning något enormt eftersom det finns en underliggande ilska och ovilja att leva

tillsammans. För en lyckad försoningsprocess utifrån teorin om nationalism och politisk identitet kanske det inte räcker med ICTY:s arbete, utan man behöver utvidga sitt arbetsområde med t.ex. sanningskommissioner och workshops där alla tre etniska grupper deltar.

5.2 Brott, dömda och ICTY

När det gäller målet om att ICTY skulle få ett stopp på våldsspiralen är det väldigt svårt att veta om man har lyckats med detta eller inte p.g.a. att det är svårt att veta om folk planerat brott men sedan avstått p.g.a. rädsla för att bli dömda. Det är väldigt svårt att veta folks intentioner och på så vis i det närmaste omöjligt att mäta huruvida ICTY nått sitt mål eller ej. Däremot kan man någorlunda analysera ICTY:s framgångar med att stoppa de stora brotten mot mänskligheten. De tre brottmålen som vi tagit upp (Konjic, Prijedor och Srebrenica) anses av ICTY vara de allra största brotten och utav dem är den enbart Srebrenica som skett efter upprättandet av tribunalen. Det är givetvis ingen positiv sak att Srebrenica skett men det faktum att enbart ett större brott mot mänskligheten har skett är en framgång på sitt eget sätt. Vi vill ändå poängtera att det är väldigt svårt att analysera hur väl de har lyckats, men att man kan se spår av ett minskat antal våldsbrott efter upprättandet. Det är ju trots allt så att domstolsväsende finns i alla länder, men det hindrar kanske inte alltid folk från att begå brott, vilket visar på svårigheterna med att utvärdera detta mål.

Förespråkare för att ICTY bidrar till försoning i B-H hävdar att man genom att döma och åtala krigsförbrytare tar bort den kollektiva skulden för en etnisk befolkning. Vi anser att detta fungerar i teorin, men kanske inte i B-H. Det finns lyckade fall där legal rättvisa har tagit bort den kollektiva skulden; efter Nürnberggrättegångarna lyckades man ta bort den kollektiva skulden från den tyska befolkningen och istället riktade man skulden mot de som de facto var ansvariga. Men den här sortens försoning har man inte riktigt lyckats med i B-H då offer fortfarande beskyller hela befolkningar för brott mot deras närstående. Detta kan bero på att det inte finns en tydlig vinnarsida och en tydlig förlorarsida i kriget, vilket har sin grund i att det var ett allas krig mot alla där man stöttade, och fortfarande stöttar, sin egen etniska befolkningsgrupp. I Tyskland tog den tyska befolkningen efter kriget avstånd

från nazisterna och deras gärningar. Detta har i sin tur lett till att den kollektiva skulden försvunnit. Eftersom majoriteten av de etniska befolkningarna i B-H fortfarande stöttar sin etniska grupp, finns den kollektiva skulden kvar hos de respektive grupperna. Att de olika etniska grupperna fortfarande håller hårt fast vid att stötta sin etniska grupp kommer ifrån de starka in- och utgruppsproblematiker som finns i B-H. I och med att ingruppen enbart gavs positiva egenskaper, blir det extremt svårt för gruppen att inse att ingruppen begått illdåd. Problemet med detta blir att man alltid, oavsett vad, ser sin ingrupp som överlägsen de andra, vilket leder till att man fortsätter att kollektivt beskylla hela folkgrupper, istället för enskilda individer. Detta är ett faktum som försvårar försoningsprocessen mellan grupperna och något som ICTY inte kan rå för. Denna problematik visar tydligt på att rättegångar inte ensamt kan skapa en framgångsrik försoningsprocess där den kollektiva skulden försvinner.

5.3 ICTY och vittnena

Genom att man åker ut och informerar lokalbefolkningen om ICTY:s arbete och vad de syftar till att uppnå bidrar man till en ökad förståelse för tribunalen hos befolkning, vilket i sin tur leder till att den lokala förankringen stärks. Att lokalt förankra något så stort som en tribunal som ska döma de brott som man själv drabbats av är fundamentalt för att man ska kunna skapa någon slags legitimitet för ens arbete. Vi anser att detta är en väldigt stark del av ICTY eftersom att det är på gräsrotsnivå man faktiskt lägger grunden för en hållbar försoning. Är inte befolkning bekväma med det ICTY gör blir det svårt att skapa acceptans för tribunalens domar.

Tanken med VWS är väldigt god och det skapar en möjlighet för att rättvisa faktiskt kan skipas. Att vittna om folkmord och andra illdåd är ingen enkel sak och att ICTY faktiskt har ett vittnesprogram som ska förenkla offrets vittnesmål är en väldigt bra sak. Visserligen finns det en del punkter som hade kunnat förbättras, men då måste de ekonomiska resurserna öka. Detta är något vi rekommenderar, eftersom vi anser att grunden för en hållbar försoning ligger på gräsrotsnivå. Grunden till kritiken mot VWS om att offren får återuppleva trauma bottnar i just de bristande ekonomiska resurserna och om dessa resurser hade funnits hade kritiken kanske inte varit lika hård. Samtidigt tycker vi att kritiken mot VWS är

lite banal, eftersom VWS bidrar till så mycket mer om man tittar på det stora hela. Kritiken om att offer får återuppleva trauma och känner sig ensamma efter vittnandet tycker vi är “a small price to pay” när det kommer till att skapa försoning genom legal rättvisa. Samtidigt anser vi att VWS:s arbete hade blivit perfekt om man kunnat åtgärda dessa problemområden.

5.4 Relationen mellan ICTY och de etniska grupperna

Att ICTY har misslyckats med att skapa ett förtroende mellan rättsväsendet och de olika etniska grupperna, främst serberna, bottenar än en gång i problematiken med den kollektiva skulden. Serberna menar att de är den folkgrupp som döms hårdast och de känner att de är den grupp som framstår som de hemskaste förövarna i kriget. Serberna anser att domarna är oproportionerliga och att serberna får hårdare straff än vad både bosnienmuslimer och bosnienkroater får, vilket leder serberna till tankar om att de ses som ansvariga för kriget. Deras tankesätt leder till att man inte lyckats få bort den kollektiva skulden, för det kan faktiskt vara så att serberna de facto är ansvariga för hemskare brott, vilket ger hårdare straff, men det ser inte serberna själva. Precis som tidigare nämnt är det svårt att inse att ens ingrupp, som man annars förknippar med positiva egenskaper, har gjort fel. Därför upplever dem en känsla av att all skuld riktas mot dem som folkgrupp när det i själva verket handlar om individuella personers illdåd. Man kan återigen dra slutsatsen att det är svårt för ICTY att minska den kollektiva skulden eftersom man som etnisk grupp, som tidigare nämnt, fortfarande stöttar sin egen ingrupp och kanske därför inte kan förbise faktumet att enskilda personer, och inte befolkningsgrupper, utfört brotten. Allt detta leder till en situation där den kollektiva skulden inte försvinner, trots att man lagligt erkänner att specifika individer, och inte etniska grupper, är ansvariga för brotten.

Problematiken kring att personer har svårt att acceptera domarna p.g.a. att de ej håller med om den, grundar sig i att folk har svårt att förstå hur våldsbrott graderas. Här skulle ICTY med enkla medel kunna förklara domarna för de drabbade. Detta skulle då delvis ta bort problemet med ickeaccepterade domar. Det kommer alltid vara svårt att acceptera låga straff för våldsbrott som du själv har drabbats av. I Clarks (2009) intervjuer förklarar en bosnienmuslimsk kvinna att “rättvisa är inte möjligt efter massmord. Mina söner dödades och inget kan ta dem tillbaka” (Clark, 2009:130). Man kan rikta kritik mot detta, även om det kanske

inte är ICTY:s fel i slutändan att offer inte blir nöjda med domar. Men om tribunalen hade förklarat domarna för offren hade man kunnat bidra till förståelse för besluten och på så vis hade kanske försoningen kommit lite lättare.

5.5 ICTY

När ICTY upprättades valde man att begränsa mandaten och gå ifrån de direktiv FN hade gett om att tribunalerna skulle bidra till försoning genom legal rättvisa. När man bestämde vilka mandat man skulle ha beslutade man att ICTY skulle syfta till att åtala krigsförbrytare och återupprätta fred och säkerhet och man nämnde alltså ingenting om försoning. Vi tror att detta kan bero på att tribunalen upprättades mitt under pågående konflikt och då blir det viktigaste målet egentligen att få ett stopp på kriget och erbjuda säkerhet åt befolkningen. När man ser resultatet som ICTY nådde i början av dess existens kan man tydligt se att man lyckades med en thin-process, där försoning i första hand inte är målet. Man valde helt enkelt att först och främst satsa på stabilitet i landet och att få till stånd en avsaknad av våld, vilket är något man lyckades med. Detta är inte det enda sättet som ICTY:s arbete följer teorin kring thin-process. Thin-process handlar också om att man ska få parterna att acceptera en gemensam samlevnad och det har parterna i B-H gjort. Även om det fortfarande finns motsättningar mellan de etniska grupperna så accepterar de att de har en gemensam samlevnad. Det mest centrala medlet för en lyckad thin-process är juridiskt ansvar för de som begått brott, vilket man tydligt kan se att ICTY tagit till sig. Om man studerar ICTY och de olika teorierna om försoning så kan man väldigt tydligt se att de har följt principerna för att nå en thin notion of reconciliation.

Även om man kan se ICTY:s arbete som en lyckad thin-process kan man diskutera huruvida en thin-process är den metod som man bör använda. Samtidigt som ICTY har lyckats med sitt arbete, har de etniska grupperna i B-H fortfarande inte försonats. Än i dag lever de etniska grupperna splittrade; serbiska barn går i serbiska skolor och kroater bor i kroatiska bostadsområden. Man kan då fråga sig om den väg som ICTY valt verkligen leder till en långvarig och framgångsrik försoning? Vi anser att man bör sträva efter en thick notion of reconciliation, vilken innebär att man går på djupet angående orsakerna till konflikten och på så sätt försöka återställa relationerna mellan de inblandade parterna. Thick-processen syftar helt enkelt till en "djupare försoning" där man vill att parterna ska försonas med varandra på riktigt och inte bara på pappret. Tribunaler bygger på att man kan nå försoning genom legal rättvisa, men vi håller

kanske inte helt med om det. Under vårt arbete har vi upptäckt att ICTY:s arbete lägger en väldigt bra grund för försoning, men ofta behövs det ett eller flera komplement för att processen skulle kunna fungera felfritt. Ett exempel på ett komplement hade varit en sanningskommission riktad till lokalbefolkningen, där ICTY hade kunnat arbeta med att förklara domar och förmedla sanningen om vad som verkligen hänt. En sanningskommission hade kanske kunnat bidra till att ta bort den kollektiva skulden, vars problematik vi diskuterat tidigare. Om komplement hade funnits för flera år sedan hade man kanske redan då lyckats med att nå en thick notion of reconciliation. Vi skulle därför förespråka att man, för att nå en thick notion, redan från början hade använt sig av flera komponenter än legal rättvisa för att nå försoning i B-H. Vi menar kanske inte direkt att ICTY:s arbete har varit bristfälligt, men vi tror att arbetet hade blivit bättre om man hade haft fler komplement. Vi ser stor problematik i att se enbart legal rättvisa som en väg till försoning eftersom försoningsprocessen är så mycket större och mer individualiserad än vad en tribunal kan hantera ensamt.

ICTY har arbetat mot en tidsbegränsning om att deras arbete skulle vara klart 2014. Vi anser att tidsbegränsningar är just begränsningar och snarare skapar problem i en försoningsprocess. Det går inte att säga att "det datumet kommer försoningen vara klar". Detta går tillbaka till det faktum att försoningsprocesser är stora och komplicerade. Är tribunalen - som i ICTY:s fall - det enda stora försoningsmedlet i ett konfliktområde ser vi helst att man inte sätter någon tidsbegränsning alls, p.g.a. att processen är så pass komplex och kontextbaserad att man inte i förväg kan bedöma exakt hur lång tid det kommer ta innan man når sina mål. Om man istället har en tribunal som grund och sen använder sig av komplement som sanningskommissioner kan man tidsbegränsa tribunalens arbete, men låta komplementen fortlöpa tills man anser att försoning är nådd. Om man då under den tiden upptäcker eller lyckas gripa krigsförbrytare kan andra domstolar, som ICJ, gå in och döma. Men eftersom vårt specifika fall inte ser ut på detta vis anser vi att man inte kan sätta en tidsbegränsning på ICTY:s arbete. Samtidigt verkar det som om den tidsbegränsning man satt är ganska flexibel då man flertalet gånger skjutit fram ett slutdatum p.g.a. att man funnit nya åtalsmål.

6. Slutsats

För det första anser vi, som tidigare nämnt, att man ska sträva efter en thick

notion of reconciliation. Det vi kan se när vi studerat B-H och ICTY var att man först och främst strävade efter att nå en thin notion. Detta kan vi se genom att man först och främst syftade till att få till stånd stabilitet, säkerhet och en avsaknad av våld, helt i enlighet med teorin om thin notion of reconciliation. Därför anser vi att man helt och hållet har lyckats med detta, men vi anser ändå att man skulle ha försökt att sträva efter en thick notion redan från början. Vi tror inte att det räcker med legal rättvisa för att nå en thick notion, utan precis som tidigare sagt, så anser vi att man behöver komplement till tribunalen för att få en lyckad thick-process. Vi anser att ett lyckat tänk till försoning är att börja arbeta med thin-processen, för att när den sedan är "färdig", arbeta med thick-processen. Utifrån vår måttstock kan man se att ICTY har kommit halvvägs in i den färdiga processen då man arbetat sig igenom thin-processen väl, men kanske inte riktigt lyckats med thick-processen. Vi skulle därför vilja föreslå, som tidigare, att man hade haft flera tydliga och stora komplement till det ICTY gör för att få en djupare försoning mellan parterna. Ett exempel på ett sådant komplement hade kunnat vara en sanningskommission dit offer kan komma villkorslöst och berätta sin historia på sina egna villkor. Givetvis får man som vittne berätta sin historia under en rättegång men denna berättelse följs då av ett utslag om hur "hemskt" domstolen anser att det brott du utsatts för var. Om man istället får berätta sin historia vid en sanningskommission, tror vi, att detta bättre kan bidra till att läka de sår som finns kvar just eftersom att ingen bedömer din historia vid en sanningskommission.

Vår slutsats gällande detta är helt enkelt att vi anser att ICTY:s arbete varit en bra början till försoning då man arbetat sig fram till en thin notion of reconciliation. Men vi vill att man ska sträva efter en thick notion of reconciliation, en process som vi anser att man inte lyckats fullfölja i B-H, varpå vi därför föreslår att man skulle haft andra medel för att nå försoning. Genom komplement kan man djupare återställa de sociala relationer som idag är trassliga och nå en hållbar försoning.

När det gäller vår frågeställning och den första frågan *Hur har ICTY arbetat för att få fram försoning?* så är svaret att de har arbetat på flertalet olika sätt, men fokuset har legat på att legal rättvisa ska bidra till försoning. Som tidigare nämnt står det inte uttalat i ICTY:s mål och mandat att man ska försona B-H,

utan man räknar kanske indirekt med att tribunalens arbete ska leda till detta p.g.a. att man åtalar och dömer krigsförbrytare. Man har arbetat hårt med att döma krigsförbrytare och vårda offren som kommer till tribunalen för att vittna. Detta är bara några av de sätt ICTY har arbetat på. Faktumet att ICTY inte hade försoning leder till frågor om huruvida man faktiskt kan utvärdera hur man arbetat för att få fram försoning. Även om ICTY inte själva gått ut med att man arbetar mot försoning anses tribunaler som en del av försoningsprocessen. Även om deras direkta mål inte är försoning, så blir deras arbete ett steg på vägen.

Om ICTY:s arbete har lett till försoning eller inte beror på vilken måttstock man väljer att använda. ICTY har bidragit till försoning när det kommer till thin-processen, men de har inte lyckats skapa en lyckad thick-process. Om man använt thin-processen som mått för en lyckad process så har ICTY helt lyckats med att skapa försoning. Vi anser dock att en försoningsprocess inte är "färdig" och lyckad förrän man når en thick-process, och enligt den måttstocken har alltså ICTY inte skapat försoning. Det arbete som ICTY gjort genom att döma och ställa folk till svars för ens handlingar är ett led i försoningsprocessen, så man kan helt klart säga att ICTY:s arbete har bidragit till försoning i B-H. Visserligen är B-H inte helt försonat (enligt thick-processen), men de har kommit en bit på vägen med hjälp av ICTY.

När det gäller tribunalers arbete i försoningsprocesser anser vi att de visserligen kan vara väldigt bra och på ett eller annat sätt bidra till en viss sorts försoning, men vi håller fortfarande fast vid att det behövs andra medel än endast tribunaler. Det är alltid svårt när det kommer till tribunaler, rättegångar och domar eftersom att man kanske som offer inte blir helt nöjd med vilken dom förövaren får - kanske är straffet för lågt eller så förstår man inte domen. Detta är problem som man aldrig komma ifrån, varken när det gäller "vanliga brott" som bedöms i tingsrätten eller om det gäller brott som begåtts under krig. Men när vi studerat empiri om ICTY har det bl.a. framkommit att det riktas kritik mot att tribunalen inte förklarar domarna för de offer som vittnat, vilket kan leda till att man försvårar försoningsprocessen. Genom att försöka förklara varför krigsförbrytaren fick den dom han fick, kan detta bidra till förståelse för offret som vittnat om varför den åtalade bedömts på ett visst sätt.

Detta leder till en situation där offret kanske kan försonas med det som hänt p.g.a. att man fått en förklaring från de som utfärdat domen och att man kanske lättare kan acceptera utslaget. Detta är ett sätt som vi tror att man kan förbättra domstolars arbete för att nå försoning mellan konfliktens parter.

Men vi tror även att man kan förbättra deras arbete genom att tydligare arbeta för att ta bort den kollektiva skulden och detta faller egentligen tillbaka på att ge förklaring till domarna. Offren måste förstå att det inte var alla bosnienkroaters fel, utan en specifik individ eller grupp av individer som är ansvariga. ICTY:s rättegångar har lett till en situation där de tre etniska grupperna "räknar domar" tilldelade till sitt eget folk, vilket är ohållbart om man vill nå försoning mellan de inblandade parterna. Den kollektiva skulden hos de olika befolkningarna måste försvinna för att de ska kunna försonas, för medan denna skuld finns kvar skapar man en situation i landet där människor beskyller hela befolkningsgrupper för illdåd. Samtidigt finns det etniska grupper som blir beskyllda för att allt var deras fel, vilket leder till en situation där underliggande ilska hela tiden trappas upp mot varandra som bidrar till att risken för återupptagandet av konflikten närmar sig. Detta är något man absolut inte vill ska ske. Om man därför, genom tribunalerna, hade kunnat arbeta på ett annat sätt för att ta bort den kollektiva skulden tror vi att man hade kommit flera steg närmre försoning än vad man kanske annars är. Detta är något som staten i sig måste arbeta med. Man kan komma ett par steg på vägen genom att integrera de etniska grupperna och inte tillåta segregering. Om bosnienserbiska barn växer upp tillsammans med bosnienkroatiska och bosnienmuslimska barn bidrar detta till en situation där en försoning växer fram genom lek och förståelse. På så sätt kan man bidra till att grundlägga försoningen på gräsrotsnivå, vilket vi tidigare påpekat tyngden av.

Vår samlade slutsats om ICTY och försoningsprocessen i B-H är att man kommit en viktig bit på vägen, men att man har lång väg att gå. Det vi tycker är viktigt i vårt specifika fall, men även andra fall där legal rättvisa använts som försoningsmedel, är att legal rättvisa inte kan bära processen ensamt. Man måste få till stånd komplement som stöttar tribunalernas arbete för att man ska nå en lyckad process och en thick notion of reconciliation.

7. Referenser

7.1 Böcker

Bring, Ove (2000). FN-stadgan och världspolitiken: om folkrättens roll i en föränderlig värld. 3., [uppdaterade] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Johannessen, Asbjørn & Tufte, Per Arne (2003). Introduktion till samhällsvetenskaplig metod. 1. uppl. Malmö: Liber

Joireman, Sandra F. (2003), *Nationalism and Political Identity*. London: Continuum (159 sid).

Kaldor, Mary (2000) *Nya och gamla krig*. Göteborg: Daidalos.

Ramsbotham, Oliver, Woodhouse, Tom, Miall Hugh (2005)

Contemporary Conflict Resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts. Blackwell. (2. ed.)

Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod. 1. uppl. Stockholm: Liber

7.2 Tidskrifter

Clark, Janine Natalya (2009), "Judging the ICTY: Has it achieved its objectives?", *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, vol 9, no. 1-2, pp, 123-143.

Eastmond, Marita (2010), "Introduction: Reconciliation, reconstruction, and everyday life in war-torn societies", *Focaal: The European Journal of Anthropology*, vol 2010, no. 57, pp. 3-17.

Hoare, Marko Attila, (2010) "Bosnia-Hercegovina and International Justice: Past Failures and Future Solutions", *East European Politics and Societies*, vol. 24, no.2, pp. 191-206.

Meernik, James (2005), "Justice and Peace? How the International Criminal Tribunal Affects Societal Peace in Bosnia", *Journal of Peace Research*, vol 42, no 3, pp, 271-289.

7.3 Elektroniska hemsidor

ICTY.org, (senast uppdaterad 2010), *Förenta Nationernas officiella hemsida för International Criminal Tribunal for former Yugoslavia* (Elektronisk). Tillgänglig: www.icty.org. (2010-12-25).

ICTY 1. (senast uppdaterad 2010). *Outreach Activities*. (Elektronisk)

Tillgänglig: <http://www.icty.org/sections/Outreach/OutreachActivities>

ICTY 2. (Senast uppdaterad 2010). *Witnesses*. (Elektronisk) Tillgänglig:

<http://www.icty.org/sid/158>

ICTY 3. (Senast uppdaterad 2010). *Srebrenica*, Tillgänglig:

<http://www.icty.org/sid/10168>

ICTY 4. (Senast uppdaterad 2010). *About the ICTY*. Tillgänglig:

<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>

ICTY 6. (Senast uppdaterad 2010). *Bridging the Gap - Konjic, Bosnia and Herzegovina*. Tillgänglig: <http://www.icty.org/sid/10167>

ICTY 7. (Senast uppdaterad 2010). *Bridging the Gap - Prijedor, Bosnia and Herzegovina*. Tillgänglig: <http://www.icty.org/sid/10169>